

بررسی حقوق مالکیت معنوی در قوانین ایران و اسناد بین المللی

مرضیه مرادی دوست^۱، سید موسی هاشمی تنکابنی^۲

^۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد واحد ساوه

^۲ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام شهر ری

چکیده

حقوق مالکیت (معنوی) فکری، مفهوم حقوقی نوینی است که از فعالیت ها و محصولات فکری در زمینه های تجاری علمی و ادبی و هنری حمایت می کند و شامل دو بخش مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی و هنری است. حقوق مالکیت فکری یا معنوی عبارت است از حقوق مربوط به آفرینش ها و خلاقیت های فکری در زمینه های علمی، صنعتی، فنی و ادبی و هنری که در کنوانسیون ها و موافقت نامه های مربوطه تعریف جامع و مانعی از این حقوق داده نشده بلکه اغلب مصادیق آن برشمرده شده و سپس حدود و ثغور حقوق مرتب بر آن ها مشخص شده است. ایده محض در هیچ کدام از دو نظام حقوق مالکیت صنعتی و حقوق مالکیت ادبی و هنری مورد حمایت نیست. از ایده پس از بروز و بیان با وجود شرایطی به عنوان اختراع یا طرح صنعتی به موجب حقوق مالکیت صنعتی و از بیان آن به شرط اصالت در چارچوب حقوق مالکیت ادبی و هنری حمایت می شود. در جمهوری اسلامی ایران نیز در رابطه با حمایت از حقوق مالکیت معنوی قوانین متعددی به تصویب رسیده است؛ و در پژوهش حاضر به بررسی حقوق مالکیت فکری به طور کلی پرداخته و موارد حمایت آن را در قوانین ایران و اسناد بین المللی تبیین می کند.

واژه های کلیدی: مالکیت فکری، مالکیت ادبی، مالکیت صنعتی، قانون مالکیت معنوی.

مقدمه

با پیدایش انسان، مالکیت فکری نیز بوجود آمده است. چرا که فکر، قدرت لاینفکی بوده که انسان هیچ وقت از آن خالی نبوده و همیشه به منظور رفع نیازهای خود از آن بهره می گرفته است. امروزه درباره اهمیت مالکیت فکری (معنوی) و حفظ آن در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی مباحث فراوانی مطرح است. این دسته از حقوق دارای دو شاخه اصلی حقوق مالکیت صنعتی و حقوق مالکیت ادبی-هنری بوده که هر یک دارای مصادیق و مقوله های مخصوص به خود هستند. حقوق مالکیت ارتباط گسترده ای با توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه داشته، به طوریکه امروزه به عنوان یکی از مسائل زیر بنایی سیاست نوین اقتصادی در سطح ملی مطرح بوده و ابزاری مهم برای امر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته به شمار می رود. به علاوه این حقوق به عنوان یکی از حقوق طبیعی بشر جهت استفاده از دسترنج ها و دستاوردهای فکری خود به شمار می رود که عدم حمایت از آن در برابر تعرضات ناروا، عقب ماندگی، ناامنی روانی، عدم رغبت و اشتیاق میان مبتکران و مخترعان و خبگان جامعه در ابتکار و نوآوری، محروم شدن جامعه افراد آن از نتیجه ابتکار و نوآوری و نیز تنزل سطح کیفیت زندگی افراد جامعه را به دنبال دارد. لذا مبتکران، مخترعان و پدید آورندگان نیاز به حمایت قانونگذار و دولت داشته و می بایست در برابر این گونه تعرضات مصون دارد. حقوق مالکیت فکری امروزه مورد توجه فراوانی قرار گرفته است و مرکز اهمیت قرار داد و از آن به عنوان یکی از مهم ترین موضوعات حقوق یاد می کنند به همین جهت به بررسی اجمالی این دسته از حقوق می پردازیم.

تاریخچه مالکیت فکری

حق مالکیت فکری موضوع جدیدی است. در سال ۱۶۹۰ جان لاک در کتاب "دو رساله" در مورد حکومت مذهبی تلاش کرد که مالکیت یک اثر هنری را به مولف آن نسبت دهد. (اکبری، ۱۳۸۵) اما اولین قوانین با پیشرفت صنعت چاپ و حمایت از مولفان در برابر مساله نسخ غیر مجاز وضع گردید. اولین قانون مربوط به حق مولف در دنیا "قانون آن" است که در سال ۱۷۱۰ میلادی توسط پارلمان انگلیس وضع گردید که مولف را به عنوان دارنده حق صدور جواز نسخه برداری به رسمیت شناخت (شفیعی شکیب، ۱۳۸۱). سپس در فرانسه به فرمان لویی شانزدهم در سال ۱۹۷۷ و در آمریکا ابتدا با وضع قانون محلی در سال ۱۷۸۳ شروع و سپس در سال ۱۷۸۹ به صورت یکی از اصول قانون اساسی متجلی شد.

اولین باری که اصطلاح مالکیت فکری^۱ مورد استفاده قرار گرفت در اکتبر ۱۸۴۵ در دادگاه ماساچوسته در مورد قضیه ثبت اختراعات برون داو^۲ و شرکایش بود.^۳ برخی دیگر از نویسندگان معتقدند که: اصطلاح مالکیت فکری به قبل از سال ۱۸۴۵ بر می گردد.

درفصل اول قانون فرانسه مصوب سال ۱۷۹۱ نوشته شده بود: تمامی اختراعات جدید از حقوق نویسنده و مخترع محسوب میگردند و تمامی حقوق آن اختراع از ۱۵-۵ سال برای وی محفوظ خواهد بود. اصطلاح مالکیت فکری تا قبل از سال ۱۹۶۷ بصورت غیر رسمی و غیر متداول بکار برده می شد ولی از سال ۱۹۶۷ که سازمان جهانی حقوق مالکیت فکری^۴ تاسیس شد تلاش زیادی در جهت توسعه این اصطلاح را نمود.

حمایت قانونی از مالکیت فکری در ایران به سال ۱۳۰۴ و تصویب «قانون علامات صنعتی و تجارتي» باز می گردد. در سال ۱۳۱۰ این قانون جای خود را به «قانون ثبت اختراع و علائم و تجاری» داد. در سال ۱۳۳۷ دولت ایران به عضویت کنوانسیون مالکیت صنعتی پاریس در آمد و در سال ۱۳۴۸ اولین قانون خاص در زمینه حقوق مؤلف با عنوان «قانون حمایت حقوق

¹ the statute of Anne

² Intellectual Pproperty

³ Davoll Brown

⁴ <http://en.wikipedia.org>

⁵ World Intellectual Property Organization

مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» به تصویب رسید. (ساکت، ۱۳۸۴) پس از پیروزی انقلاب اسلامی به لحاظ ابهامات فقهی حمایت از حقوق مؤلف در دستگاه قضایی مدتی با تردید روبه‌رو شد اما با عطف توجه مقامات عالی‌رتبه نظام به اهمیت حمایت از این حقوق، در دهه ۱۳۷۰ آهنگ تقویت حمایت از این حقوق در ایران آغاز شد. در سال ۱۳۷۹ «قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای» تصویب شد و به تأیید شورای نگهبان رسید. در سال ۱۳۸۲ نیز «قانون تجارت الکترونیکی» همگام با تحولات حقوقی در دیگر کشورها، حمایت از مالکیت فکری را به فضای تبادل اطلاعات الکترونیکی تسری داد. در سال ۱۳۸۳ «قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی» برای حمایت از صنایع محلی، بویژه فرش ایرانی، تصویب و نهایتاً در سال ۱۳۸۶ «قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» جایگزین قانون ثبت اختراعات و علائم تجاری شد. ۱۳۱۰

تعریف حق

«حق» در لغت در معانی گوناگونی به کار رفته است. برخی از معانی لغوی این واژه، به شرح زیر است: راستی، عدالت، ثابت و یقین که در آن جای تردید و انکار نباشد، شایسته و سزاوار، راستی در گفتار، مال، ملک و سلطنت، بهره و نصیب، امر صورت پذیرفته و انجام شده، دوران‌دیشی (راسخ، ۱۳۸۱) و...

روشن است از نظر لغت، معانی متعددی برای واژه «حق» به کار رفته است؛ اما از میان معانی فوق، معانی «مطابق با واقع بودن»، «سلطنت»، «ثبوت» و همچنین «ثابت» (که معنای وصفی دارد)، ظهور و نمود بیشتری دارد.

حوزه حقوق از حوزه‌هایی است که فراوان به بحث حق پرداخته است. حقوق دانان در بحث‌های حقوقی مباحث مختلفی درباره «حق» مطرح کرده‌اند. آنچه به اختصار در تعریف «حق» از دیدگاه و اصطلاح حقوقی می‌توان گفت به شرح ذیل است: حق عبارت است از اقتداری که قانون به افراد می‌دهد تا عملی را انجام دهند. آزادی، عمل، رکن اساسی حق در این تعریف می‌باشد؛ یعنی آدمیان در انجام یا عدم انجام آن عمل آزادند. (امامی، ۱۳۸۴) به تعبیر دیگر، حق امری اعتباری است که پشتوانه قانونی دارد. ثمره آن حفظ نظم جامعه است. از این رو، طبق این دیدگاه، «حق»، غیر از اعتبار شدن توسط اجتماع شأن دیگری ندارد.

حق عبارت است از مرتبه‌ای از سلطنت مالکیت، اما ضعیف‌تر از آن است که شارع مقدس آن را برای انسان به عنوان انسان یا برای فردی معین بر چیزی قرار داده است؛ خواه آن چیز عینی خارجی باشد و یا عقدی باشد. در این موارد صاحب حق ب متعلق خود گونه‌ای سلطنت دارد. وینشاید نیز حق را همان «توان و قدرت اراده» می‌داند. این حقوقدان آلمانی، حق را چنین تعریف می‌کند: «توان و قدرتی است که نظم حقوقی به اراده اعطا کرده است. به دیگر سخن، حق، قدرت یا نیروی ارادی است که قانون به یکی از اشخاص در محدوده معین می‌دهد.»^۱ در این تعریف، توان و قدرت به اراده و در نتیجه، به شخص منسوب شده است.

تعریف مال و مالکیت

در گذشته واژه‌ی مال ویژه‌ی کالای مادی بود. ولی پیشرفت‌های زندگی کنونی بتدریج آن را از این معنی محدود و ابتدایی خارج ساخته است، چندان که امروز به تمام عناصر گوناگون دارایی (مانند زمین و اموال منقول و مطالبات و حقوق مالی و حتی حق تألیف و اختراع و سرقفلی) نیز مال گفته می‌شود.

^۱ این تعریف مربوط به طرفداران مکتب شخصی یا مکتب اراده است که وینشاید (Windscheid) حقوقدان آلمانی و ساوینی (Savigny) از پیشوایان این مکتب شمرده می‌شوند.

قانون مدنی در باب اول به تقسیم اموال پرداخته است، ولی در تعریف آن سخنی نمی گوید. با وجود این، از ملاحظه ی مصداق های این واژه: «مواد ۸۷۲ و ۹۴۶ و ۱۲۱۴ و ۱۲۱۷ قانون مدنی» به خوبی بر می آید که نویسندگان قانون هم آن را به معنی گسترده ی خود در نظر داشته اند.

در این معنی واژه ی مال، به تمام اشیاء و حقوقی که دارای ارزش اقتصادی است گفته می شود. در پاره ای موارد نیز، برای رفع هر گونه ابهام، (اموال و حقوق مالی) با هم آورده شده است. این تفصیل، از نظر منطقی زاید و قابل انتقاد بنظر می رسد و یادگار دورانی است که مال و حقوق مالی دو مفهوم جداگانه بود.

بدین ترتیب، واژه ی مال در عرف کنونی به دو معنی مادی و حقوقی به کار برده می شود (ویل، ۱۹۷۵)

۱- به معنای مادی و محدود، مال به اشیایی گفته می شود که موضوع داد و ستد حقوقی بین اشخاص قرار می گیرد: مانند خانه، اتومبیل، فرش و جواهر.

۲- به معنای مجرد و حقوقی که عبارت از حقوق مالی است که به اشخاص امکان انتفاع از اشیاء مادی را می دهد: مانند حق مالکیت و طلب از دیگران. (کاتوزیان، ۱۳۹۲)

مالیت همانند ملکیت از مفاهیم اعتباری است و اعتبار چنین مفهومی متوقف و مبتنی بر ارزش اعتبارکننده آن است؛ یعنی اول باید تعریف مال و مالیت در یک نظام حقوقی توسط عالی ترین مقام اعتبارکننده مفاهیم اعتباری مشخص شود تا سپس تطبیق مصداق حق در جهان خارج ذهن بر پایه مفاهیم اعتباری در ذهن انجام شود. بنابراین هر مالی شیء است ولی هر شیء مال نیست. مثلاً آفتاب و هوا، که در دادوستد بکار نمی روند و ارزش مبادله اقتصادی ندارند و قابل تملک و تقویم به پول نیستند، شیء هستند لیکن مال به شمار نمی آیند.

مال لازم نیست که محسوس و مادی باشد؛ بلکه حقوقی که ارزش مالی و اقتصادی داشته باشند نیز جزء اموال به شمار می آیند، هر چند که موضوع آن شیء معین مادی نباشد. بنابراین حق مخترع و مؤلف نسبت به آثار خود یا طلبی که کسی از دیگری دارد جزء اموال محسوب می شود.

دارائی در عرف و در اصطلاح حسابداری دارای مفهومی نزدیک به مفهوم مال است. لیکن در اصطلاح حقوق مدنی، این دو کلمه همیشه به یک معنی بکار نمی روند. دارائی گاهی به معنی گسترده ای بکار می رود که بدهی را نیز فرا می گیرد. دارائی بدین معنی مجموعه ای مرکب از دو جزء است: جزء مثبت و جزء منفی.

جزء مثبت دارائی از اموال و حقوق مالی شخص تشکیل می گردد. این حقوق را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

حقوق عینی: حقوقی که به اشیاء معین مادی تعلق می گیرند، مانند حق مالکیت و حق مستأجر نسبت به مورد اجاره.

حقوق دینی: حقوقی که اشخاص بر ذمه دیگران دارند، مانند حق بستانکار نسبت به بدهکار

حقوق فکری: حقوقی که داخل در هیچ یک از دو دسته مذکور نیستند و موضوع آنها شیء معین مادی نیست، بلکه فعالیت فکری و معنوی دارنده آنهاست؛ و نیز این حقوق برخلاف حقوق دینی علیه شخص معینی اعمال نمی شوند. حقوق فکری مانند مالکیت نوعی حقوق انحصاری هستند، بدین معنی که به صاحب حق اجازه می دهند که منحصرأً بدان گونه که می خواهد، از حق خود بهره برداری کند؛ از این رو این حقوق را مالکیت های فکری نیز نامیده اند؛ مانند حق مؤلف و مخترع و هنرمند نسبت به آثار خود.

جزء منفی دارائی شامل کلیه تعهدات و دیون مالی شخص است. بنابراین، دارائی نه تنها شامل اموال منقول و غیر منقول شخص است، بلکه بدهیهای مالی او نیز جزئی از دارائی را تشکیل می‌دهند.

مفهوم حق مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری حمایت از حقوق پدیدآورنده اثر و ایجاد زمینه‌ای مطمئن در جهت تشویق هنرمندان و صنعتگران برای خلق آثار بهتر است که در صورت تحقق چنین زمینه‌ای بخش‌های مختلف جامعه هم با آگاهی از اصالت آثار، از فواید آن منتفع خواهند شد. حقوق مالکیت فکری اغلب در کشور ما به "حقوق مالکیت معنوی" ترجمه شده است که به نظر می‌رسد کلمه "معنوی" به خاطر معانی گسترده‌اش آنگونه که باید و شاید حق مطلب را در رابطه با معنی و مقصود مورد نظر ادا نمی‌کند. به عبارت روشن‌تر و به اصطلاح اهل منطق، این کلمه جامع هست اما مانع نیست. چرا که اغلب در مقابل مادی، صوری و ظاهری تعریف شده است؛ (دهخدا، ۱۳۷۳) در حالیکه مقصود و منظور از این نوع مالکیت، حقوقی است که نشأت گرفته از فکر، اندیشه و قوه تعقل انسان می‌باشد. دکتر ناصر کاتوزیان حقوق معنوی را چنین تعریف کرده است: "حقوقی است که به صاحب آن اختیار انتفاع انحصاری از فعالیت و فکر و ابتکار انسان را می‌دهد." (کاتوزیان، ۱۳۷۶) موضوع مورد حمایت در این حقوق، آثار فکری و آفریده‌های خلاقانه بشری می‌باشد. ماده ۲ معاهده تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری فهرست نسبتاً جامعی از موضوعاتی که تحت حمایت حقوق مالکیت فکری هستند نام برده است که عبارتند از: "آثار ادبی و هنری، علمی، اجراهای هنرمندان آثار نمایشی، آوا نگاشت‌ها و سازمان‌های ضبط و پخش، اختراعات در تمامی زمینه‌های تلاش انسانی، کشفیات علمی، طرح‌های صنعتی، علائم تجاری، مبدأ جغرافیایی کالا، حمایت در برابر رقابت غیر عادلانه و تمامی حقوق دیگری که ناشی از فعالیت فکری در زمینه‌های صنعتی، علمی، ادبی و هنری هستند." دولت‌ها با در نظر گرفتن چنین دلایلی اقدام به حمایت از آثار پدیدآورندگان در قانون خود نموده تا بتوانند بر مبنای آزادی صاحبان حق در بهره‌مندی از حقوق آثارشان و عدم تجاوز به آزادی و حقوق دیگران قواعد آن را تدوین و لازم الاجرا سازند؛ بنابراین، هدف و غایت حمایت از این حقوق، کمک به روند رو به رشد خلاقیت‌های ذهنی بشری است و آزادسازی قانونی دسترسی به آنها با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در نهایت بهبود نحوه زندگی در کلیه سطوح است.

در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی و مدنی و سیاسی نیز بهره‌مندی از منافع مادی و معنوی و لزوم اتخاذ تدابیر مناسب توسط دولت‌ها جهت تأمین حفظ، توسعه و ترویج آثار ادبی و هنری مورد تأکید قرار گرفته است؛ و برگزاری چندین کنوانسیون جهانی و منطقه‌ای در این رابطه، گویای توجه جهانی نسبت به این مسأله است. در حقوق آمریکا نیز کپی رایت "نوعی حمایت قانونی از آثار ادبی و هنری اصیل" تعریف شده (امانی، ۱۳۸۶) و بر این فرض استوار است که "هیچ یک از دارایی‌های فرد به اندازه محصولات فکری‌اش مختص او نیست" در این سیستم، کپی رایت زمانی موجودیت می‌یابد که مؤلف بتواند کلمات و واژه‌های خود را به طور محسوس مرتب کرده و به شکل مکتوب درآورد؛ مثل زمانی که یک کتاب یا مقاله با ماشین تحریر یا دست نوشته یا دیکته شود. با توجه به تعاریف قانونی و حقوقی می‌توان گفت که حق پدیدآورنده (حق مؤلف) عبارت است از حق مشروع و قانونی و دارای ضمانت اجرایی که برای حفظ حقوق مادی و معنوی پدیدآورنده و بهره‌برداری از این حقوق به پدیدآورنده آثار اصیل و ابتکاری تعلق می‌گیرد.

مالکیت فکری در حقوق ایران

در حقوق ایران، حقوق مالکیت ادبی و هنری (کپی‌رایت) در ایران، بر دو قسم است:

قسم اول حقوق مادی به معنی حق بهره‌برداری مادی و اقتصادی از اثر ادبی و هنری از قبیل حق چاپ و تکثیر، حق عرضه و توزیع، حق اجرا، حق ترجمه و حق اقتباس است. با این وصف که حقوق مادی، موقت و قابل انتقال و واگذاری به غیر است، می‌توان گفت مدت حمایت از حقوق مادی تا ۳۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده بود که در سال ۱۳۸۹ به ۵۰ سال افزایش یافت. قسم دوم، حقوق اخلاقی (معنوی) که به معنی حرمت نام پدیدآورنده و حرمت اثر است و به موجب آن هر کس اثری را خلق

می‌کند، حق دارد نامش به نحو مقتضی همراه اثر برده شود و دیگری نمی‌تواند نام خود را بر خلاف واقع به‌عنوان پدیدآورنده اثر روی آن درج کند. همچنین دیگران حق تغییر و تحریف اثر را ندارند. (جعفر زاده، ۱۳۸۳) این دسته از حقوق همانند حقوق مربوط به شخصیت، غیرقابل سلب، غیرقابل نقل و غیر محدود به زمان و مکان است. حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری نوعاً «غیرتشریفاتی» است؛ یعنی اثر به محض آفرینش و بدون نیاز به ثبت، مورد حمایت قرار می‌گیرد. ثبت اثر اختیاری است و پدیدآورندگان می‌توانند اثر و نام و عنوان و نشانه ویژه اثر خود را در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ثبت کنند.

در حوزه حقوق مالکیت فکری در ایران مقررات مختلفی وجود دارد. «قانون ثبت علائم و اختراعات» مصوب ۱۳۱۰ و آئین نامه اصلاحی آن مصوب ۱۳۳۸ به حق مخترع و مالکیت فکری در حوزه صنعت و تجارت می‌پردازند، یک پیمان بین المللی معروف به «اتحادیه پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و تجاری» مصوب ۱۸۸۳ که ایران در سال ۱۳۳۷ به آن ملحق شد، از دیگر اسناد قانونی ایران در این زمینه است. در زمینه حق مولف و هنرمند نیز قانون حمایت از حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و آئین نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۵۰ د کنار «قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی» مصوب ۱۳۵۲ از منابع قانونی در حقوق ایران در این زمینه است.

مالکیت فکری در اسناد بین المللی

اولین موافقت نامه بین المللی برای حمایت از حق مولف در ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در "برن" منعقد و تصویب شد که موسوم به "میثاق برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری" است. این میثاق توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (W.I.P.O) در ژنو اجرا می‌شود. بر اساس این میثاق مولف جدا از حقوق اقتصادی دارای حقوق معنوی نیز هست؛ یعنی مولف به لحاظ ادعای مالکیت بر اثر خویش و حق او دایر بر اعتراض به هر گونه تحریف و مثله کردن که به شرافت اثر او لطمه زند را دارد (شفیعی، ۱۳۸۱)؛ اما تلاش بین المللی برای وضع قانون در حوزه مالکیت فکری به اصل ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل بر می‌گردد در این اصل آمده: "هر کس این حق را دارد که آزادانه در فرهنگ جامعه مشارکت جدید از هنرها بهره گیرد و در پیشرفت علمی و مزایای آن سهیم شود. هر کس این حق را دارد که از منافع مادی و معنوی اثر هنری، ادبی یا علمی که خود خلق کرده است بهره مند شود" (لایقی، ۱۳۸۱).

با پیشرفت های فنی و تجاری، اهمیت رو به افزایش برنامه های رایانه ای آثار با منشا رایانه ای، سیستم انتقال رقومی مثل اینترنت، تاثیر ژرفی بر شیوه های تولید، استفاده و توزیع آثار گذاشت و در این میان روشن کردن قواعد موجود در مورد فناوری رقومی بویژه اینترنت مطرح شد؛ که با تصویب دو عهدنامه جدید بنام عهدنامه حق مولف WCT و عهدنامه اجراها و صوت-گاشتها (WPPT) در سال ۱۹۶۰ گردید.

میثاق WCT حق تکثیر مولف را با رجوع به ماده ۹ میثاق برن پیش بینی می‌کند و میثاق WPPT حقوق انحصاری تکثیر برای اجراکنندگان و تولید کنندگان صوت - نگاشتها را صریحاً پیش بینی می‌نماید. یکی از مهمترین خدمات این دو عهدنامه این است که حقوق مولف خوانندگان و تولید کنندگان صوت - نگاشت در اجازه دادن انتقال آن لاین آثار آنها، اجراهای ضبط شده و صوت نگاشتها بر حسب مورد را به رسمیت شناخته است. این دو عهدنامه با پرداختن به موارد زیر در مفاد خویش به دستور کار دیجیتال مستقیماً واکنش نشان می‌دهند: ۱- اعمال حق تکثیر در مورد ذخیره آثار در سیستم های دیجیتالی ۲- محدودیتهای و استثنائات قابل اعمال در فضای دیجیتالی ۳- اقدامات حمایتی تکنولوژیک ۴- اطلاعات مدیریت حقوق.

در زمینه اقدامات حمایتی تکنولوژیک به مساله سرقت اطلاعات پرداخته شده که کشورهای عضو را ملزم می‌کند که حمایت های قانونی مقتضی و راه های جبرانی موثر را علیه گریز از اقدامات تکنولوژیک (رمزگذاری) صاحبان حقوق در جهت حمایت از حقوق شان پیش بینی کند و همچنین با ملزم کردن کشورها به ممانعت از تغییر و یا حذف عمدی "اطلاعات مدیریت حقوق"

- اطلاعاتی که همراه هر اثر حمایت شده و نوع اثر، آفرینندگان آن، اجرا کننده یا مالک و مدت زمان و شرایط استفاده از آن را مشخص می نماید، اطمینان و اصالت فضای آن لاین را تامین کند (شفیعی، ۱۳۸۱).

معاهده حق مولف سازمان جهانی حقوق مالکیت فکری مصوب ۱۹۹۶ حق مولف اینترنت را در بر می گیرد که با هدف حمایت از حقوق پدیدآورندگان و کاربران و ایجاد تعادل میان نیازها و حقوق مربوط به آنهاست؛ بنابراین اگر آثار صاحبان حق مولف به درستی حفظ نشوند نمی توانند آثارشان را در اینترنت در دسترس عموم قرار دهند (نوروزی، ۱۳۸۱). البته باید اشاره ای به جایگاه سازمان مالکیت معنوی نیز نمود که کنوانسیون تاسیس این سازمان در سال ۱۹۶۷ تشکیل شد و اهداف آن را ترویج حمایت از مالکیت فکری در سراسر جهان با همکاری دول و سازمان های بین المللی اعلام کرد (پلومان، ۱۳۸۰). این سازمان که بعد از ادغام دو کنوانسیون برن و پاریس در سال ۱۸۹۳ توانست در سال ۱۹۷۴ به عنوان چهارمین سازمان تخصصی سازمان ملل شناخته شود.

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی سیستم فکری به دلیل آنکه حق انحصاری استفاده از اختراع، ابتکار، ایده، اثر و... را در مقابل افشاء، انتشار، بهره برداری غیر مجاز در اختیار صاحب اختراع، نوآوری اثر یا... می گذارد، شرایطی را فراهم می سازد که دانش، اطلاعات، فن یا فناوری مربوطه در سطح وسیع انتشار یافته و امکان توسعه آن توسط سایرین نیز فراهم گردد.

نحوه تدوین و انتشار اطلاعات، دانش و فناوری در کلیه کشورهای جهان و بر اساس قوانین بین المللی تقریباً هماهنگ و یکدست صورت گرفته و در نهایت دستیابی به اطلاعات و دانش فنی و توسعه فناوریهایی موجود تسهیل گردیده و رشد جوامع صنعتی و اقتصادی را به دنبال می آورد. اگر چه در سالهای اخیر اقدامات و گامهای مثبت و ارزنده ای از سوی برخی مجامع و نهادهای زیربند مانند قوه قضاییه و وزارت صنایع در خصوص مالکیت فکری و نظامند ساختن آن به ویژه انطباق داخلی با قوانین بین المللی حاکم بر موضوع انجام گرفته است. با این وجود تدوین و طراحی نظام مالکیت فکری ضروری ترین اقدام و پیشنیاز سایر فعالیت های مرتبط با این حوزه می باشد که هنوز از وضعیت روشنی برخوردار نیست و پرداختن به آن به ویژه در شرایط فعلی که توسعه فناوری موضوع مهم و استراتژیک کشور می باشد، الزامی است. در حوزه مقررات و قوانین بین المللی نیز تصویب کنوانسیون پاریس در سال ۱۸۸۳، سرآغاز تدوین مقررات بین المللی در حوزه مالکیت فکری شد. سازمان جهانی مالکیت فکری به دنبال ارتقای حمایت از مالکیت فکری در سراسر جهان از طریق همکاری بین دولت ها و در صورت لزوم با همکاری سایر سازمان های بین المللی و ایجاد همکاری اداری بین اتحادیه های تاسیس شده به وسیله معاهدات تحت نظر واپو است. در کشور ایران نیز، با تصویب قانون مربوط به مالکیت صنعتی در سال ۱۳۰۴، قانونگذاری در زمینه مالکیت فکری آغاز شد. بطوریکه در سال های بعد قوانینی در زمینه سایر مقوله های مالکیت فکری به تصویب رسید. همچنین ایران به کنوانسیون پاریس پیوسته است و از اعضای سازمان جهانی مالکیت فکری می باشد.

منابع

۱. امامی، سید حسن، ۱۳۸۴، حقوق مدنی، جلد ۱، چاپ هجدهم، انتشارات کتابفروشی اسلامیه
۲. امانی، تقی، ۱۳۸۳، قوانین و مقررات حقوق مالکیت فکری، چاپ اول، انتشارات بهنامی، تهران
۳. اکبری، علیرضا، ۱۳۸۵، حق مولف در اینترنت، فصلنامه کتاب، شماره ۶۵
۴. پلومان، ادوارد، ۱۳۸۰، حقوق بین المللی ارتباطات و اطلاعات، ترجمه بهمن آقایی، کتابخانه گنج و دانش، چاپ اول
۵. جعفرزاده، میرقاسم، ۱۳۸۳، جزوه درسی درآمدی بر حقوق آفرینشهای فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی
۶. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۳، لغت نامه، جلد ۱۴، نشر روزبه، ذیل لغت معنوی
۷. راسخ، محمد، ۱۳۸۱، حق و مصلحت؛ مقالاتی در فلسفه حقوق، فلسفه حق و فلسفه ارزش

۸. ساکت، محمد حسین، ۱۳۸۴، حقوق مالکیت فکری تاریخچه و مبانی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۰ و ۵۱،
۹. شفیعی شکیب، مرتضی، ۱۳۸۱، حمایت از حق مولف؛ قوانین ملی و مقررات بین المللی، تهران: نشرخانه کتاب
۱۰. کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۲، حقوق مدنی اموال و مالکیت، نشر میزان
۱۱. کاتوزیان، ناصر، ۱۳۷۶، دوره مقدماتی حقوق مدنی، چاپ ششم، انتشارات میزان، تهران
۱۲. لایقی، علیرضا، ۱۳۸۱، کپی راییت در کشورهای پیشرفته صنعتی، تهران: خانه کتاب
۱۳. نوروزی، علیرضا، ۱۳۸۱، حقوق مالکیت فکری، حق مولف و مالکیت صنعتی، تهران: نشر چاپار
۱۴. ویل، الکس، تره، فرنسوا، ۱۹۷۵، حقوق مدنی، تعهدات پرسی دالوز، چاپ سال، شماره ۱۹۴

Investigation of Intellectual Property Rights in Iranian Law and International Documents

Marzieh Moradi Dost¹, Seyed Mosa Hashemi Tonekaboni²

1- M.A Student of Private Law, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

2- Assistant Professor, Islamic Azad University, Shahr-e-Rey Branch

Abstract

The “intellectual property rights” is a new legal concept which supports intellectual activities and products in scientific, literary and artistic areas, and they are comprised of two parts including the industrial property and literary and artistic property. Intellectual property rights are the rights related to intellectual creations and creativities in scientific, industrial, technical, literary and artistic fields which have not been defined in the relevant conventions and agreements, but their referents are often cited, and then the limits of their rights have been specified. The pure idea is not supported in any of the two systems of industrial property rights and the rights of literary and artistic property. After being expressed, the idea is supported as an invention or an industrial design due to the industrial property rights, provided that it is authentic in literary and artistic property rights' framework. In the Islamic Republic of Iran, several laws have been passed related to the protection of intellectual property rights. In the present study, intellectual property rights have been examined in general and their support instances have been explained in Iranian laws and international documents.

Keywords: Intellectual Property, Artistic Property, Industrial Property, Intellectual Property Law.
